

ШЫН

Солун 1925 чылдың август 31-де үнү эгелээн.

Тыва Республиканың улустун
Улуг Хуралының (съездизиниң)
хуралы 1997 чылдың апрель
3-те эртенгиниң 9 шакта
Чазак бажыңының хуралдаар
залыңга эгелээр.

№ 39 (15864) ◆ 1997 чылдың апрель 3, четверг ◆ Ат салган шагы 23.00 ± Садар өртөө 1000 рубль.

Ш. Д. ООРЖАК БИЛЕ А. А. МЕЛЬНИКОВТУҢ БҮЗҮРЕЛДИГ ТИИЛЕЛГЕЗИ

Дээди сонгукчу ыпчаар шийтирилээн

Политикти изилденишкннер эркен, сонгулда кампанияда довуулан. Оон түннелдери, республикада эң дээди күрүне албан-дужаалдарын чой ийги хуузада Президент Ш. Д. Ооржак болган оралгыч президент А. А. Мельникова база катап бузурун ач тогунун артынары алган. Оппозицияны (удурланкычларын) ууттумас аар согушунга таварышканын чылгаасынарнын тодаггай сайгарылганы кылбайн, сонгулдаарнын түннелдерине кыска тайлыыр кылар бодадымыс.

Бо чылгы президент сонгулдаарыга сонгукчуларын барык 71 хуузуун сонгулдаарга киришкенин ниити эрбидидаан көрүп болур, ТР-нин Президентизиниң баштайгы сонгулдаарыга бодаарга, ол көргүзүг бичи эвеш-даа болза, эркен чылды эркен Россия Федерациязынын Президентизиниң сонгулдаарыга хамаарыштыр үш хуу белик бооп турар. Республикада сонгукчуларын идепкейлиг чоруу ортумаа-биле Россияга хамаарыштыр алыр болза, черде элээн белик бооп турарын эки деп демдегээр апаар. Ол барымдааның ажурнда сонгулдаар бирги үе-чадала-ла довуулан.

Дээди сонгукчу болуун шийтирил үндүрген: ийги хуузада сонгуктурган Президент Ш. Д. Ооржак болган оралгыч президент А. А. Мельникова бузурун ийгиликче түннелдери чейип алган, олар сонгукчуларын хой кезиниң — 70-ден хой хуузуун бадылаашкынарнын алганар. Сонгулдаар участоттарына келген хамааттарынын чүгээ 23,49 хуузу К. А. Бичелдей, А. Ю. Кашин, А. П. Дамба-Хуурак, К. Д. Аракчаа, Х. Д. Монгуш болган А. К. Канзаай дээш бадылаанар. Президентиниң болган оралгыч президентиниң албан-дужаалдарыга кордакчылар бооп турган алды эжеп ий-ийи каншапта шунту каттышкан. Ш. Д. Ооржакка болган А. А. Мельникова бодаарга, үш катап эвеш бадылаашкынарнын алганар.

Республикада дээди күрүне албан-дужаалдарыга кордакчылар чүгле бурунгаар ырак көрүп билбес стратегтер болурундаан аңгыда, шын шийтирлер тып албас тактиктер кылдыр боттарына коргускөннөр. Бирги үе-чадала хой кандидаттар аразына сонгукчуларын үнериниң «аңгы-аңгы» тыртылган аппараттар, ийги чадала каттыжып алгаш, эң шырак удурланкычыны аякп эртер дөөн орьдакышын-

кын оларын боттарына-на сотка олурткан; оппозиция бадылаашкынарнын боттарынын аразына «аңгы-аңгы» тыртылган аппараттар, ууттумас согушунга таварышкан. Түннелдинде, алды эжеп кандидаттарын бир ийзинге-ле ортумаа-биле 4 четпес хуу бадылаашкын онашкан.

Сонгулдаарын түннелдери география талаа-биле база бир онзагай болган, РФКП-нин төлөөлери А. К. Канзаай болган С. С. Григорьев Чаа-Хөл кожуунга чүгле 1 (1), Сут-Хөл болган Бай-Тайгага — 2,2. Өвүр биле Барыш-Хемчик кожуунга үш-үш-ле бадылаашкын алганар, арктика-чырында база оон ындиг-ла улуг ылгал чок болган. Айттылган кожууннарда кайын-на коммунистер чок болган, оларны чүгле ийи-чагыс кижжи деткин турар болду аан. Кол-ла чылдаган кандидаттарын боттарынын ат-адарынын кошкак болганында болбайн аан. Коммунистерге бердинген 6,7-ле хуу бадылаашкын РФКП-ниң ат-адарына кайын-на эки салдарыг болган деп.

Кызыл хоорайга болган Кызыл кожуунга сонгукчуларга К. А. Бичелдей, оң командаша жеке-даа кыдылп турар, кошкаа илдең көстүп турган. А. Ю. Кашинге беэин ары-

биле аштырган. Бир эвес Ак-Довуракка оң кандидаттар барык деп болганар болза, Кызылга К. А. Бичелдей РДП-ниң координаторундан ийи катап эвеш бадылаашкынар аан, аякы-биле болган.

Ш. Д. Ооржак биле А. А. Мельникова Кызылга бадылаашкынарнын 50-ден хой хуузу алганар. Оң көргүзүг өске кандидаттарын шунгузууун каттыштыр алганымда 6 хуу белик. Тилекчелер эң белик көргүзүгү Барыш-Хемчик кожуунга алганар—96 хуузу, Бай-Тайга, Сут-Хөл—90-дан хой, 5 кожуунга—Чоюн-Хемчикке, Өвүрге, Монгуш-Тайгага, Биш-Хемге, Тожуга болган Ак-Довурак хоорайга 80 хуудан хой, Кызыл, Каа-Хем, Танды, Тес-Хем болган Эраын кожууннага 70 хуудан хой болган.

Ш. Д. Ооржак биле А. А. Мельникова чонун ыпчаар калбаа-биле деткээни, ийги хуузада сонгуктан Президент биле оралгыч президентиге белик илелдиг херечилеп, республикага моон сонгаргы демократтыг чаартылгаларын болган социал-экономика реформаларын боттардырына таарымчалыг ниитилел-полатикти байдалга тургузуп турар.

ПРЕЗИДЕНТ СОҢГУДАДААРЫНЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ (ХУУ-БИЛЕ)

Сонгулдаарга кирешкен сонгукчулардын санын хуузу	Бадылаашкын сонгукчулардын санын хуузу	Күш чок деп санаганын сонгулда болганын санын хуузу	Бадылаашкын сук-хаарына сонгулда болганын санын хуузу	Кандидат бүрүзү дөөш сонгукчулар бадылаашкынарнын санын хуузу		Кашин А. Ю. Вусатыр В. В.	Монгуш Х. Д. Сомов А. И.	Ооржак Ш. Д. Мельников А. А.	Шунгузууна улуг болганы сонгукчулар бадылаашкынарнын санын хуузу			
				Аракчаа К. Д. Сасарова Т. В.	Бичелдей К. А. Козлов М. С.							
1. Бай-Тайга	83,4	83,09	4,95	0,26 (19)	0,11	2,68	0,23	0,03	0,08	1,56	90,10	0,26
2. Барыш-Хемчик	89,7	89,68	2,53	0,03 (2)	0,07	0,69	0,10	0,04	0,10	0,14	96,19	0,14
3. Чоюн-Хемчик	86,4	86,38	4,02	0,07 (1)	0,22	4,23	0,22	0,09	0,37	3,19	87,27	0,32
4. Каа-Хем	70,44	70,41	3,24	0 (0)	2,04	9,36	1,40	0,96	7,07	0,57	73,34	2,02
5. Кызыл кожуун	68,8	68,78	3,60	0,03 (4)	0,88	7,67	3,54	0,70	10,93	0,95	70,90	0,83
6. Монгуш-Тайга	84,3	83,97	8,53	0,34 (10)	0,65	5,54	0,37	0,20	0,28	2,06	81,72	0,65
7. Өвүр	88,1	88,10	4,74	0 (0)	0,63	8,02	0,39	0,07	0,63	0,29	84,63	0,60
8. Биш-Хем	77,9	77,84	2,71	0,03 (2)	1,28	6,28	1,12	0,04	0,39	0,91	80,41	1,22
9. Сут-Хөл	95,0	94,93	2,83	0,08 (4)	0,44	4,78	0,46	0,04	0,10	5,23	80,41	1,22
10. Танды	75,1	75,03	4,08	0,09 (7)	1,08	11,39	1,08	0,38	1,27	0,79	79,38	0,43
11. Тес-Хем	80,9	80,90	4,40	0 (0)	1,62	5,48	0,91	0,35	1,50	0,95	82,35	1,50
12. Тожу	74,2	74,11	4,45	0,06 (2)	1,82	6,16	0,90	0,29	1,09	0,43	73,14	0,43
13. Улуг-Хем	77,6	77,57	4,16	0,01 (1)	1,54	47,60	0,94	2,30	0,42	1,19	73,14	0,43
14. Эраын	87,4	87,40	2,52	0 (0)	0,84	9,20	0,91	0,35	1,27	0,79	84,36	0,43
15. Чаа-Хөл	87,5	87,50	5,46	0 (0)	1,08	31,08	0,62	0,03	0,15	4,59	88,74	0,38
16. Чели-Хөл	77,0	76,91	4,30	0,02 (5)	4,38	22,43	1,27	0,33	3,61	0,76	63,90	1,09
17. Кызыл хоорай	54,1	53,87	3,56	0,191 (117)	1,70	9,03	0,38	0,50	23,54	0,88	50,15	2,11
18. Ак-Довурак х.	74,0	74,00	4,27	0 (0)	0,33	2,09	0,38	0,50	2,06	0,20	89,49	0,68
19. НИИТИ ТҮНҮ.	70,95	70,85	3,84	0,10 (174)	1,14	10,13	3,25	0,70	8,20	1,07	70,61	1,06

Тываның аалчызы

САГЫШ-СЕТКИЛГЕ БҮЗҮРЕЛДИ ОТТУРАР

Былтыг Далай-ламанни Россияга төлөөн Геше Джампа Тилей Тывага көп чоран дээрин бистин номчукчуларымыс билер. Апрель 1-иниң хүнүнде ол Парладала бажыңыга республиканың массалыг информация чепектеринин журналистерине биле парладала конференцияны эрттерген.

— Тываның журналистерине биле болган өске-даа кижилер-биле ужуражып турарымга өрүп тур мен—дөөш эркен биле чугаалаан. Эске чурттарда мынды аялдалдып чижектери бар. Сарыг шажынын өөрөдүн шын угадырынын чугаалаан биле чыгыс-сүме бергенни анык солдар-биле ам ужурашкан, худангаанар чорукта оларнын адырылганан, оожум, тогугу, сагыш-сеткил талаа-биле чымчак апаранын билдим. Кочуг эки-дир, түннелдер оар-дар, аякылды уламчылар бис.

Бо чүдүлдерин чугаалап турар, кичээгэйи ол мындыг байдаларга база угандыр-ган, кижилерин кайы-бир шажың-чүдүлдеге кандаг-ла-бир арга-биле хаара турар дөш, олче кийгыларын орд-адыр чорук дугайында. Ол — кочуг улуг частыры дээрин башкы онзаал айткан, мындыг байдал чуну-да мурнай, ниитилелге бот-боттарын бишпейн баар чорукту, чөрүлдөөлөрүн тургузуп көп болур, а ол чөрүлдө чыгыс хун тургустунуп келбес болгай, чоругу ханылап, чидигленип болур дээр

Шажың талаа-биле номдентерни ооң чүгле картын көрүп үнелер бээр эвес, а иштин ханылап номчуп турган, түннел үндүрери чугула, кичээгэйлиг болур. Сарыг шажынын кижизин болур, кээп шылаайн бараар, келер чылче шилчидер апаар дээрин дынтакан.

Вашкы чугаалаан дооскан соонда, журналистер сонугурап турары айтырларын салган. Оларнын кол-колун номчукчуларын кичээгэйинге кысказы-биле чедирең.

— Бурятияда, Калмыкияда, Тывада сарыг шажынын хөгжүлдөөгө хамаарыштыр чуну чугаалап олурар? Чижээ, Бурятияда кандагы?

Харым: Сарыг шажынын да идепкейлиг көжүп турар, үндөсүн дөшүн чидирөөн. Аурөөлөр бар, хуурактарын өөредип турар. Калмыкияда база аяк идепкейлиг, республиканың президентини Киран Илможинов ол талаа-биле дык дузалажып турар. Православ шажың база кичээгэйле. Боууну хуузуна акша-хорөнгин-биле хурду туртуруп, ону ол Европа бир кол хурээ кылдыр санап турар. Ындыг байдал чонун эи-сеткил чооктула-жылгазын болдулар, бот-боттарын биличир чорукту тургузар. Айтырлар кайдала бар болбайн аан, багай чүдүлдер дугайын чугаалаарын күзөвейт тур мен.

Дараазында салдыган айтырмын кол утказы мындагы: сарыг шажың хурээнинде аңгыда, чүдүлге бажыңнары база бар, аныктар, интеллигенция ынаар идепкейли-биле барып турар, ону чүд деп көөр силер? Вистин Президентизиниң Махари-шиге хамаарылаан канчаар үнелер турар силер?

— Бидыгтың Далай-лама болуун төрөп чуртууче чанып көөр аргаа кандагыл? Ол айтырлаа хамаарыштыр силериниң хууда бодалынар чүд? Тибетче кажан бир чанып көөр бө?

Харым: Ол чүгле байдалдан хамааржыр, хууда херек эвес болганда, тибет чонун сагыш-сеткил байлаан, чанып-чылдыр Кыдаттын үнелер чырыдан хамааржыр, анык башы деп көөрүңе кезээле болон деп тайлыбырлааш, дараазында бодалынар немей чугаалаан. Байдал амдыкында өскөрлө чок артып турар. Айтырмын тайбың арга-биле чоругу конуг кичээгэйлиг шийтирлерин чейип алары. Бүт боомунге дөш диник, бир таланын ойлап, өскөсизин уттуруп аларында эвес. Кож-ахелбээ бооп, бот-боттарына салдарлыг калы аякылдажылаан чейип аларыны чугулазын демдегелээ. Ол талаа-биле тибет чонга дуза, деткимче көргүзөр байдал тургустунуп келген таварылгада, ол деткимче кажан-да Кыдатка удуур кылдыр чоруттумас ужуруг дээрин ол айтырмын түннел турар, онзаал чугаалаан.

Кандыг-даа шажың-чүдүлгенин аразына удуур туржуушкун турбас ужуруг. Шажың бүрүзү өөрединин, угадырынын талаа-биле онзагай таварылгалар, чачылдарыг, арша-жонирлериг, кижилерин сагыш-сеткилинге бузурун олтурар, өөрединин байлаан чедир арга-хевир, практиказы беэин аңгы онзагай болганда, ону каттыштырып болдумас дөөн бодалдар биле башкы ужуражылганы түңнөөн.

1997 чылда үнү болур өрт айылгында бөлөккө аякылдары конуч берге байдалга артып турар. Эрткин чылды өөредин беэин элээ чылды кандай үстүлдө айымы болгай бис. Клар-чаар материалдар садып алар,

«Тыва Республиканың Президентизиниң сонгулдаарынын дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга өскөрлө кириер дугайында ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХООЙЛУЗУ
Дээди Хурал 1997 чылдың апрель 1-де хуузада эскерилген. 1 чүдүл. «Тыва Республиканың Президентизиниң сонгулдаарынын дугайында» 57 чүдүлүнү бирга кезээнде «үжөгүн хунде» деп сөстөрн «үжөгүн хунде» деп сөстөр-биле довуулан. 2 чүдүл. Бо Хоойлу аңа ат салган хундунден сонгаар куштүг болур. Тыва Республиканың Президентизин Ш. ООРЖАК. Кызыл хоорай. № 763. 1997 чылдың апрель 2.

АРГА-АРЫГНЫ ӨРТТӨН КАМГАЛААР

Чоокта чаа Кызылга арга-арыгны өрттөн камгалаарын талаа-биле республика чонугу хуралы болуп эркен. Орта ТР-нин Долгандарын хурал болуп былаус кур-ландырынын камгалаар яамыларын болган арга-арыг аякылдарынын, кожуун аякылдарынын, дараазында бодалынар немей чугаалаан. Байдал амдыкында өскөрлө чок артып турар. Айтырмын тайбың арга-биле чоругу конуг кичээгэйлиг шийтирлерин чейип алары. Бүт боомунге дөш диник, бир таланын ойлап, өскөсизин уттуруп аларында эвес. Кож-ахелбээ бооп, бот-боттарына салдарлыг калы аякылдажылаан чейип аларыны чугулазын демдегелээ. Ол талаа-биле тибет чонга дуза, деткимче көргүзөр байдал тургустунуп келген таварылгада, ол деткимче кажан-да Кыдатка удуур кылдыр чоруттумас ужуруг дээрин ол айтырмын түннел турар, онзаал чугаалаан.

Эркен чылды болган өрттерин түннелдинде, арга-арыг аякылдары өртү болдурун дөш 11 херекти республиканың иштики херектер органиаларында камчаткан. Оң иштинге 3 херекке кеземче хөрөң оттурган, ол чүдү херектерин дээр. Чалаанниң «Буудуруга комбинил», «Кызыл» совхозун директорунун олени өрт оожуп турган. Биш-Хемге айыл-халкаа таварышкы бистин 7 аякылдарыныстыр. Ол аякылдарынын РФ-тин Президентизиниң 1996 чылдың август 23-ге үндүргөн 1253 дугаарыг Чарыны эвээр «Эрес-малдарыг чорук» орден-биле шанаан. Өрт оожуп турган, эрес-малды-биле олген арга-арыг аякылдарынын турсактакан сактышкын бо чылдың апрель 4-те Турга хоорайга болуп өртөр.

1997 чылда үнү болур өрт айылгында бөлөккө аякылдары конуч берге байдалга артып турар. Эрткин чылды өөредин беэин элээ чылды кандай үстүлдө айымы болгай бис. Клар-чаар материалдар садып алар,

Вера КУУЛАР.

(Тончугу 2-ти артыда).

КИЖИНИН ЭРГЕЛЕРИН КАМГАЛААР

Кеземче дүрүмү—тургустуну турар эрге-хоюлдуу, демократтык куруенин кол дайыры хойуу-дүрүм актыларын бирээси.

Чак Кеземче дүрүмү Россия Федерациясынын Чаа Конституциясына дууштур кылганда, Биздин баштап бергенде, кол чүүдө болгон кижинин, хамаатарларын эргелеринин болгаш хосталгаларын камгалалы болуп турар. Боу Чаа Кеземче дүрүмү 1997 чылдың январь 1-ден өтсөлдө күштүг болуп кирген.

Чаа Кеземче дүрүмү хамаарыштар тайлыбыр кылды турган Федерация Чаа Конституцияны Конституция, хойуулуудга болгаш суд эрге-хоюу айтырылганын талаа-биле комитетинин талаа-биле Владимир Платонов Кеземче дүрүмү чедир аяккалат кылганын түңдүгүндө оон дыка өккюнүн, илангыя экономика талаа-биле ажил-чорудулганын адаарыга кем-херек үлгеткен дөш баа эрге-хоюу органнын ажилдакчыларын амы-тыныне халдаары, терроризм болгаш өскөндө үлгеткен дөш хары-сада оонаарыны талаа-биле чаа чүүдлерин аажок чүүлдүгүнүн деткип турарын, ол шыкш чурттар арзынын нинти хууэл көргөн нормаларга долу дүшүпүш, оо-ла веде Ала-чурттуу кеземче эрге-хоюу өртөмүнүн чакчалырын улам ынай сайырап турарын демдегелээ.

РФ-тин чаа КД-ин 12 бөлүмү, 34 эселен болган 300 дүрүм чүүдлеринен тургустунган.

Боу Чаа Кеземче дүрүмүндө кижинин болган хамаатарларын, ө-бүдүнүн конституучу эргелеринин баа кампшотер талаа-биле үлгеткен дөш хары-сада дү-гайында оон мурундала күштүг болуп турган 1960 чылдын Кеземче дүрүмүнө турбаан чаа эргелерин немээл. Экономика болган башка-рылганын айырларынга бол-гулаа өскөрдөргөн бары-далааш, ажил-агый талаа-биле үлгеткен дөш, ол шыкш өчүгө, куруло албанын баа куруенин өсө болуп турар бүдүрүлгөсү, албан черлери болган органиа-цияларын албаныга удуу кем-херек үлгеткен дөш хары-сада оонаарыны таарыштарыне оона кичөөгөйин уга-ландыры турар.

Чаа Кеземче дүрүмүндө кижинин санын быдыра-дыра олдурди, кижинин калыныга хөра чедирген, терроризм, албадан чыгач турган кончаа алыры, кижилерин долаа кылдыр тулуу алыры, өскө-нүн өчүгүн чакыды-биле оорлааны, өчүгө хамаарыш-тыр эң айымак үлгеткен-кылары шыкшан

дирин турган азы мурунда күштүгүнүн хөра кылган шийтирип чоран кизи үлгеткенде 5-тен 10 чыл чедир хосталгалын казыыр, Болу-лекин алгаш, баш удуу дү-гуржулга эсууга азы наам чептен кизине хамаарыштыр үлгеткенде 5 чылдан 15 чыл чедир, оона айымак ре-цидивтиг, азы кем-херек үлгеткенде оона азы уржук-тарды болгонда, азы чаш назыдыг кизине хамаарыш-тыр үлгеткенде кылганда 8 чылдан 15 чыл чедир хосталгалын казыыр, азы дооли кемчег-биле аялаары көр-дүгөн (РФ КД-иниң 117 чүүдү).

Чаа Кеземче дүрүмү эсууга азы РФ КД-иниң 431 чүүдү-биле 1-ги кеземчеде кижини күш аягылап турган, азы күш дөгөрүн когаран кижиге азы өске кижилерге аягылаарын кыканын тур-ган, когаранын дузаа чок байдалын аягылап тур-ган, күштөөгүнүн кылган-да 3 чылдан 6 чыл чедир хосталгалын казыыр, 2-ги кеземчеде ол-ла байдалга чакыс эсе улаа азы секс хөвирини күш дөгөрүнүн кылганда, болулекин ал-гаш, азы баш удуу дү-гуржулга эсууга азы уржук-тарды болгонда, азы органи-застыг болук кылганда, амы-тын кыканын турган үлгеткенде, калкына айымак аар хөра чедирин турган кылганда, оона дерзин-биле үлгеткенде, когаран кизи-нин шөа аарыг-биле артак-на, наам чептен кижиге хамаарыштыр үлгеткенде кыл-ганда 4 чылдан 10 чыл чедир хосталгалын казыыр көрдүгөн, 3-кү чүүд эсууга баа-ла 1-ги болган 2-ги чүүд-лерде кырып турар тавары-галарга болган серемчиле ол-дургенде, серемчиле чо-гу-биле когаранын амы-ты-нына аар айымак кем-дөшкүнн чедиргенде азы когаранын ВИЧ-инфекция-ны аартаккан, аар уржуктар-дыг болгонда, 14 хар чептен кижини күштөөдө 8-тен 15 чыл чедир хосталгалын казыр шийдери көрдүгөн.

Өскөни өчүгүн чакыды-биле оорлаан таварылаа КД-иниң 144 чүүдүнүн 1-ги кеземчеде эрге Кеземче дүрүмүнүн 3 чыл чедир хосталгалын казыыр ийнек, азы 2 чыл чедир хуусада эдиң-чазаар күш-ажыла шийдери, азы 50 чедир кудуку шалын кемчө-дөшкүнн тораары көрдүгөн. Вир эсе оор хөраан катан баа үлгеткенде, чок болса баш удуу дү-гуржулга эсууга болулекин алгаш үлгеткенде азы кижинин чурт-тап оудар оран-савазыне, калаттыг черлерге чакыды-биле кижини оорлаанын кыл-ганда, улуу эсе кемчөлдүг когарал чедиргенде 2 чылдан

7 чыл чедир хосталгалын казырашкан, хөрагын ха-зырашкан хөра хөра-хөра-тен, Улуу туртуу органиа-стыг, азы оона айымак ре-цидивтиг үлгеткенде кыл-ганда 4 чылдан 10 чыл чедир хосталгалын казырашкан, хө-регинин хавырар турган.

Чаа Кеземче дүрүмүндө РФ КД-иниң 158 чүүдүн эсууга 1-ги кеземчеде өскөни өчүгүн чакыды-биле оор-таанда 200-тен 700 чедир аданкы шалын кемчөлдөгө торгаары баа 2 айдын 7 ай чедир аяккалат шалын кемчөлдө өскө-даа акшаландырышы-кынын кемчөлдөгө торгаары, азы албадал-биле 180-ден 240 шак чедир аяккалаткы көрдүгөн, азы 1 чылдан 2 чыл чедир күш-ажыла эдиң-чазаар, азы 4-тен 6 ай чедир хөраулар азы 3 чыл чедир хосталгалын казыыр, 2-ги кеземчеде баш удуу дү-гуржулга эсууга болулекин алгаш, чакыс эсе улаа чурттада оран-саваз, өске камгалалдыг черге чакыды-биле оорлаан киргенде, улуу эсе когарал чедирген-де 700-тен 1000 аданкы шалын кемчөлдөгө торгаары азы судаттарын 7 айдын 1 чыл чедир аяккалат шалын кемчөлдөгө өскө-даа акшаландырышы-кынын кемчөлдөгө, азы 2-ден 6 чыл чедир хосталгалын казырашкан, азы уржукталы шалын кемчөлдөгө өскө-даа акшаландырышы-кынын кемчөлдөгө торгаары, азы шийде-Хой-ниңини корум-чүрү-мүн карнына-биле хажыды-ниңилеини ажи-биле хун-дул көрбөс, хамаатарыга күш дөгөр болган кижини, өскөни өчүгүн үрөгөдөр чо-рук-хулганнашкын болур.

Эрге хойулаа шалын үлгеткенде кылган дөш РФ КД-иниң 206 чүүдүнүн 1 кеземчеде 1 чыл чедир хосталгалын казыыр, ол-ла хуу-сага эдиң-чазаар аяккалат-кы шийдери азы торгаары көрдүгөн, 2-ги кеземчеде дер-зини хулганнашкын чөруу-гузуу, хой-ниңи чүрүмү хажыдыл, нинтиледди ажи-биле хундулар көрбөн таварылаа, хой-ниңи корум-чүрүмү камгалан чоран кизи-жилерге удуулаан, хули-галдыг чорукту соксаткан ха-заарыштыр хамаарыштыр удуулаан үлгеткенде, мурунда хулган хөра дөш судаттар турган кизи үлгеткенде 1 чылдан 5 чыл чедир хосталгалын казыыр, азы 2 чыл чедир эдиң-ча-заар күш-ажыла шийдери көрдүгөн.

Чаа Кеземче дүрүмүндө 213 чүүд эсууга, хой-ниңи чүрү-мүн карнына-биле хажыды-ниңилеини ажи-биле хундулар көрбөн, хамаат-ларга күш дөгөр, кижини өчүгүн, өскөни өчүгүн үрөгөдө, чок кылап үлгет-

Республикага сарыг шажынның катап тургусту-нарын болгаш хөжүүрүн улам ынай деткир дугайында

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫН ЧАЗААНЫН ДОКТААЛЫ

№ 112. Кызыл хоорай. 1997 чылдың март 21.

Республикага сарыг шажынның катап тургусту-нарын болгаш хөжүүрүн улам ынай деткир дугайында

Республикага сарыг шажынның катап тургусту-нарын болгаш хөжүүрүн улам ынай деткир дугайында

Республикага сарыг шажынның катап тургусту-нарын болгаш хөжүүрүн улам ынай деткир дугайында

Республикага сарыг шажынның катап тургусту-нарын болгаш хөжүүрүн улам ынай деткир дугайында

Республикага сарыг шажынның катап тургусту-нарын болгаш хөжүүрүн улам ынай деткир дугайында

Республикага сарыг шажынның катап тургусту-нарын болгаш хөжүүрүн улам ынай деткир дугайында

Республикага сарыг шажынның катап тургусту-нарын болгаш хөжүүрүн улам ынай деткир дугайында

Республикага сарыг шажынның катап тургусту-нарын болгаш хөжүүрүн улам ынай деткир дугайында

Республикага сарыг шажынның катап тургусту-нарын болгаш хөжүүрүн улам ынай деткир дугайында

Республикага сарыг шажынның катап тургусту-нарын болгаш хөжүүрүн улам ынай деткир дугайында

Республикага сарыг шажынның катап тургусту-нарын болгаш хөжүүрүн улам ынай деткир дугайында

Республикага сарыг шажынның катап тургусту-нарын болгаш хөжүүрүн улам ынай деткир дугайында

Республикага сарыг шажынның катап тургусту-нарын болгаш хөжүүрүн улам ынай деткир дугайында

Республикага сарыг шажынның катап тургусту-нарын болгаш хөжүүрүн улам ынай деткир дугайында

Республикага сарыг шажынның катап тургусту-нарын болгаш хөжүүрүн улам ынай деткир дугайында

Республикага сарыг шажынның катап тургусту-нарын болгаш хөжүүрүн улам ынай деткир дугайында

Республикага сарыг шажынның катап тургусту-нарын болгаш хөжүүрүн улам ынай деткир дугайында

Республикага сарыг шажынның катап тургусту-нарын болгаш хөжүүрүн улам ынай деткир дугайында

Республикага сарыг шажынның катап тургусту-нарын болгаш хөжүүрүн улам ынай деткир дугайында

Республикага сарыг шажынның катап тургусту-нарын болгаш хөжүүрүн улам ынай деткир дугайында

Республикага сарыг шажынның катап тургусту-нарын болгаш хөжүүрүн улам ынай деткир дугайында

Республикага сарыг шажынның катап тургусту-нарын болгаш хөжүүрүн улам ынай деткир дугайында

Республикага сарыг шажынның катап тургусту-нарын болгаш хөжүүрүн улам ынай деткир дугайында

Республикага сарыг шажынның катап тургусту-нарын болгаш хөжүүрүн улам ынай деткир дугайында

Республикага сарыг шажынның катап тургусту-нарын болгаш хөжүүрүн улам ынай деткир дугайында

Республикага сарыг шажынның катап тургусту-нарын болгаш хөжүүрүн улам ынай деткир дугайында

Республикага сарыг шажынның катап тургусту-нарын болгаш хөжүүрүн улам ынай деткир дугайында

Республикага сарыг шажынның катап тургусту-нарын болгаш хөжүүрүн улам ынай деткир дугайында

АРГА-АРЫГНЫ ӨРТТЕН КАМГАЛААР

(Төңчүзү, Эгеан 1-ги арманда), авасамын берген. Акшана боттары ажилдап алыр арга-сы база чок. Орта кыа-чаар материалдарын өртөн база төлөөр, шыгы белет-көөс, садарга-даа, чоңда акша чок боор. Ол хамаан-чок өрткөн чылдан 35 мля. рубльдин нажын албан, органиацияларга саткан, оор өртө эриттимөөн. Өртөсө удуу белетке ажилдары ко-жуунда чоруп турар. Лесни-честөөнү машина-техникаду шупту эргизирөөн. Өрт өчүр-машини 10 чыл болган, чүк машиназы 8 чыл чеккен. Кайзынганда капа-тал септөлө негеттинип тур-ар. Өрт өчүрү эр-херексел-дерден, болуун ажилчын хот-хатары бөин чогуу хомалд чугаалап турду.

Арга-арыг камгалалында Тыванын авасалырынның чакчалыгы В. В. Лыскова, Шагаан-Арыг арга-арыг ажил-агыйнын директору В. С. Прудников боттарыны саналыга арга-арыгын өртөн камгалалыга федерал-дыг болгаш түс черинин бю-джетинден акшаландырыш-кынын чогуур үзүндө кы-зырын, өрт комалдарын чаа чексөк-херекселдер-биле хан-дырарын, чогуур ортуунаа өрттү болдурбаанын талаа-бы-биле тайлыбыр ажилын күштөлдүгүнүн тодаргай чак-кектерге денеп турган, саядыл бердилер.

ТР-нин Долгандыр хуу-рел болгаш бойус курул-гыларын камгалар амыннын сайдынын ооракчызы Ч. Х. Ооржак болуучу саналына Сергей ХЕРТЕК.

ПРЕЗИДЕНТИГЕ БОЛГАН УЖУР АЖЫЛА

Тыва Республиканын Пре-зидентини Ш. Д. Ооржак дүүн, апрель 2-де Тыва Рес-публиканын Дээди Хуралы-нын Даргазы К. А. Бичел-дей-биле ужурашкан болган өкө көдүргөн айтырылгына хамаарыштыр тайлыбыр берди.

Республиканын амдыра-лынга хамаарышкан ага-дуунда үш айтырыгын пар-ламентиниң спикери көдүр-ген. Россия Федерациянын Президентининиң чанында Тыва Республиканын доктаа-мал төлө черинин бажыны-нын тууду ажа-хөргөнгүн чедипше-биле саалап турар байдалдыг деп санын чоаша-кынын Дээди Хуралдын Дар-газы илгерилеген. Бичаарга федералдыг ажа-хөргөнгө-лөрүн күсөни-биле ол бажы-ныгын тууду доостур бол-

ган бо чайын ажылакта кырынан Президент тайлы-бырлаан.

Сарыг шажын чүүдүлгелеринин төлөөкчелеринин 111 кюргөсү 1997 чылдын ап-рель 22-25 хүнеринде АКШ-тын намыскалы Вашингтон хоораыга болуп, Бичангаш Мындагалыг Бидиктыг Далай-ламан Тываже чалаар болум, дамчыла берип бол-дуу ийик мен деп, К. А. Би-челдей чугаалаан. Бидиктыг Далай-ламан Тываже ча-ларын Тыва Республиканын Президентини Ш. Д. Ооржак чүүдүгү деп көрүп турар.

Парламентиниң спикери-нин көдүргөн үшкү айты-рыгы: Тыва Республиканың Дээди Хуралынын чаарты-лаанын чүү деп адаарыл, ре-форма азы өдө органиа-сташкын дээр бе? Оон сан-составы кайды болуул, де-путаттары доктаамал үнде-зинге азы өске хөвир-биле ажилдаар бе? Тыва Респу-бликаның Дээди Хуралына болгаш түс черини бө-баш-каралга органиацияга со-гулдалар 1997 чылдың де-кабрь 14-те болуун ТР-нин Конституциясына болгаш сонугада хойуузунаа дүш-тур чарлаан, Бичангаш агаа белетке талаа-биле ТР-нин Чазанын комиссияга ажиллап турар. Бичаарга ТР-нин Дээди Хуралынын комиссиязы Чазактын ол комиссиязы-биле кады демне-жиг ажилдары чүүдүгү бол-дуу деп, күзөлдү Президент илгерилеген.

Республиканын амды-раалга хамаарышкан өске-даа чакым айтырылгыны ужу-ражышынын үезинде чу-гаалажы көргөн.

Чылыг сөске төлөттиглер

Бичиң корр.

БОРУШКУМ УТТУНДУРБАС

Бичинмен-не кадым ба-гай кизи болган мен, Бичан-гаш өмчилериниң сумелде-ни-биле букталарлен ажил-дап чоран мен. Соолуу үе-де, хор-назын угадырды, кадык арай баксырап эг-лээи. Амгы үеде ажилда-вайы, инвадид боон сулар-мен. Өмчилерден агылда, берге үелерде мен болган мен ө-бүмчелег дузалажы, мени өмчилегип турар кады төрөөннеримге, төрөлери-мге оларын ачы-дузаам, са-гыш чоашкыны дээр өөрзөн

сеткилим илереди олур мен. Амдыралым аайы-би-ле төрөн черимден, суурум-дуу арак чуртап чоруу мен. Бичаала-даа мөн ка-ды төрөн думаларым, кү-дүлү чылары Долгар, Александр Кармалар, думам, корним Валентин, Чечек Ондарлар-га амдырал-чурталгазын-га аас-кежикти, ажил-жи-ниге улуу-дузг чедипши-нер-ме ба кадымчыла күзе-дим.

Юрий ОНДАР. Самагалдай суур.

Келаян барып, Кызыл хоорай депутат чоран кижилер хоорайга анаар чадавас-ла болду бе?

Оон ынай, чеди кижилден тургустунган Биче Хурал кежигүннерин доктаамал туударыга чарыгал-шүүдөл 32 депутатка болаарга, каш катан эзөөт болуур билдир-гир.

Делегей мөйтө чөсө тур-бас болгай. Тыва Респу-бликаның Хойуузунаа ажил-дегер кирерин амдырал негеп турар.

Арбычыга ДАРЖАА. Пенсонер.

Кызыл хоорай.

Юрий Кылын-оолович ЧУЛЬДУМ

Тыва Республиканын улус өөрелдегиз улус чидирге таварышкан, Тыванын хоочун башкыларынн бирээси Юрий Кылын-оолович Чүлдүм үр эсе араанынын соолда, 1997 чылдын март 16-ла мөчөөл, Ю. К. Чүлдүм 1923 чылдын январь 7-де Бай-Тайга ко-жууниун Коп-Сөөк сумуу-зун Улуг-Оротага ядын арат Кылын-оолдун ө-бүдүзүнө тургустунган.

1946 чылда Москвага фи-зика, математика башкыла-рынын куруун дооскал соол-да Кылын-оол 22 школанын-га башкылап өгөлөөн. 1943-49 чылдарда ВЛКСМ Тыва об-комуниун инструкторуна

ажылдаан. 1950-52 чылдарда Тыванын колээ ажил-агый техникумуна башкылап тур-ган.

1953 чылдан өгөлөөн, хү-дүдүг дымшангыла үнүжө-ге чедир Чадаанын № 1 Ю. К. Чүлдүм 1923 чылдын январь 7-де Бай-Тайга ко-жууниун Коп-Сөөк сумуу-зун Улуг-Оротага ядын арат Кылын-оолдун ө-бүдүзүнө тургустунган.

1946 чылда Москвага фи-зика, математика башкыла-рынын куруун дооскал соол-да Кылын-оол 22 школанын-га башкылап өгөлөөн. 1943-49 чылдарда ВЛКСМ Тыва об-комуниун инструкторуна

ажылдаан. 1950-52 чылдарда Тыванын колээ ажил-агый техникумуна башкылап тур-ган.

1953 чылдан өгөлөөн, хү-дүдүг дымшангыла үнүжө-ге чедир Чадаанын № 1 Ю. К. Чүлдүм 1923 чылдын январь 7-де Бай-Тайга ко-жууниун Коп-Сөөк сумуу-зун Улуг-Оротага ядын арат Кылын-оолдун ө-бүдүзүнө тургустунган.

1946 чылда Москвага фи-зика, математика башкыла-рынын куруун дооскал соол-да Кылын-оол 22 школанын-га башкылап өгөлөөн. 1943-49 чылдарда ВЛКСМ Тыва об-комуниун инструкторуна

ажылдаан. 1950-52 чылдарда Тыванын колээ ажил-агый техникумуна башкылап тур-ган.

1953 чылдан өгөлөөн, хү-дүдүг дымшангыла үнүжө-ге чедир Чадаанын № 1 Ю. К. Чүлдүм 1923 чылдын январь 7-де Бай-Тайга ко-жууниун Коп-Сөөк сумуу-зун Улуг-Оротага ядын арат Кылын-оолдун ө-бүдүзүнө тургустунган.

1946 чылда Москвага фи-зика, математика башкыла-рынын куруун дооскал соол-да Кылын-оол 22 школанын-га башкылап өгөлөөн. 1943-49 чылдарда ВЛКСМ Тыва об-комуниун инструкторуна

ажылдаан. 1950-52 чылдарда Тыванын колээ ажил-агый техникумуна башкылап тур-ган.

1953 чылдан өгөлөөн, хү-дүдүг дымшангыла үнүжө-ге чедир Чадаанын № 1 Ю. К. Чүлдүм 1923 чылдын январь 7-де Бай-Тайга ко-жууниун Коп-Сөөк сумуу-зун Улуг-Оротага ядын арат Кылын-оолдун ө-бүдүзүнө тургустунган.

1. Республикага сарыг шажынның катап тургусту-нарын болгаш хөжүүрүн улам ынай деткир дугайында

2. Республикага сарыг шажынның катап тургусту-нарын болгаш хөжүүрүн улам ынай деткир талаа-биле кемчелерин балдылар.

3. Бо доктаалдыг күүсел-дезинге контролды Тыва Рес-публиканың Чазанын шажын херектеринин талаа-биле төлөөкчизи В. С. Биче-оол-га даавдырар.

Ш. ООРЖАК.

Дугайында доктаал хууэл ал-ган. ТАР-нын орук тулуунун өргөлениниң начальниги О. Т. Ензак соолдо минаар сак-тып бижээ: «Орукту хая бол-ган малагашты таварыштыр чорукта бис. Ол эсуугу-ла улусчу тууду болган».

Кускуп-хай, хүүрек бол-ган оозук — хая-лашка, арга-арыга, ыкша болган мала-гашка удуу чексек ол. Оон уламыдан бежен чылдарга чедир орукту чоңа метрлен олар келген. Ажил кадыг, арша-ла халас, айт-мал, айт-мал болган өскө-даа чар-гылгалдарын кизи болу үн-дүр хирезинде, оон оспакар-сыраар кизи турбаан. Бид-дыг хей-агый, а соөлүрелер күчүлдүг техниканын ажи-зын-да. Калдак оору асфальтын-да болуп берген.

Дайын эзеңиле орук тууду соңсаш кырган. Бичаала-ла чоңуу йнаа ажилдаары, өрөгө бүрүзүге орукту унуткен оонары уламчыла-вышаан турган.

1921 чылда Тывага улусчу революция тилгезен. Танды Тыва республиканын тууду-туган хуунда 1991 чылда Калдак-Хамар орукту тууду-чударына тураскал аякка-лан. Оон турар чери — Чипте-Хаваттын алдын ужунда думдук кыры, ийи орукту белдирешкен, Чаа-Ооа арче үнүпкөн чери ол. Белдирден (тураскалдан) хемеп балыт-тарга — Калдак оору а бел-дир ужунда олургузе үнүп-көн — Хамар оору.

Бичаар чага бөин үерин шөвөр көрүрелен, калдыр-ла болду бийин, Шурмакка че-дир каш-даа илгиди арты а-жар сек, Хамарла чорурту — амгы эсе.

Кызылдан үнөп улус «Кал-дак-Хамар артын кырында ууну келди» дигир. Мын-да баа чазыг бар. Калдак-даа, Хамар-даа — соовуза чылып калган. Белдирден, ам орукчуларга тураскал төвө-чөрдө өчү, Хажат оору-биле чорур. Оон арт кырына үнүп чөп, Орт черин ады — Чаа-Ооа. Арт кырында улуг ажилгы Чаа-Ооа шөүл алган. Бичангаш бол орук Калдак-Хамар дөргө, мөге алаар. А Хыраа кирген арт бо. Эвес, Хамарын арты-дыр.

«Калдак-Хамар» деп ырынын соонун Оюн Кузнецова чога-лакан дээрин Ачымаа-Тока Самагалдайнын 220 чыл ою-ду «Шы» солуга бижээ. Ол артистер-биле кады чөсө бөргө, кожуунуң хөражө-гер өзүлөгөттин (дасын) дар-газы Кузнецова Ачымаага дузалажы, концертке ажил-лар ырлар чогаатып тур-ган. Ол ырларың чамдызы амдыга чедир чоңа арт-пылаан.

Тыван тараа ортузуна Тыван дарга хоун алган. Дааргамында отуп кээрге, Дайнам тараа артылаан.

Ооа-шүрө дагаан чөргө Оурунчурт Ооанын, Оурун-маани бурганын Тейселестер Ооанын, Көкүнер деп, дукунер

ЭРТКЕН ҮЕ ЭГЛИП КЕЛБЕС

(С. К. Токаның дугайында)

Партияны болгаш күрүндө кескү ажылдакчымы...

Кижилерин кичээнгейн ын...

Индарга, эрт шиптеп азы...

рында да болуун чон-биле...

ТАР-нын, оң бирги удур...

Улус эгелер чыгыш-чыгыш...

Улус эгелер чыгыш-чыгыш...

Улус эгелер чыгыш-чыгыш...

Сактыышкын

Оң соода комсомол сек...

Улус эгелер чыгыш-чыгыш...

Улус эгелер чыгыш-чыгыш...

Улус эгелер чыгыш-чыгыш...

Бичиндеи тура-ла овуур...

Улус эгелер чыгыш-чыгыш...

Улус эгелер чыгыш-чыгыш...

Улус эгелер чыгыш-чыгыш...

Ала-чурттуу Улуг дайы...

Улус эгелер чыгыш-чыгыш...

Улус эгелер чыгыш-чыгыш...

Улус эгелер чыгыш-чыгыш...

МЕТОДКАТТЫЖЫЫШКЫН — МЕРГЕЖИЛ БЕДИДЕРИНИН ЧЕПСЭЭ

Кандыг-даа школага баш...

Берген турар-ла болгай бис...

рын билчип аларлар. Ыныг...

Ол буту болбазын дээр...

Айтканым чугаалажыш...

Ол буту болбазын дээр...

Методкачтыжыышкынны...

Өреникчилерин эге шко...

Өреникчилерин эге шко...

Мындыг болуру ховар...

Өреникчилерин эге шко...

Өреникчилерин эге шко...

ХӨЙНУ БИЛИП АЛДЫВЫС

Тыва Республиканың баш...

Тыва Республиканың баш...

Тыва Республиканың баш...

Тыва Республиканың баш...

«Шына» хары

«КАНДЫГ ХАЙ ТАВАРДЫ»

Уруглар албан чери

АДА-ИЕЛЕР-БИЛЕ ДЕМНИГ

ИНЕКТЕРНИ ДЕМДЕКТЭЭ

Хорум-Даг суму чагыргазынын эргезинде...

ААС-ДЫДАН ЫРАВАСТААН УЖУРУ ЧУЛ?

Телефон-биле харылажыры...

Телефон-биле харылажыры...

Телефон-биле харылажыры...

Телефон-биле харылажыры...

Харылаачыга сөс

Шойген шугунуң чаша тех...

Шойген шугунуң чаша тех...

Шойген шугунуң чаша тех...

САРЫГ ШАЖЫН КАЛЕНДАРЫ

Частын адак айы — апрель.

АПРЕЛЬ 3. Эрги сан-биле 26, четверг, Эдирэ-Хийраг (Юпитер) сымдыгы, 5 сарыг менгилиг, Салын олуттуг, көксүмээр хаан хуну. Эр мага-боттуг, өөрүшкүдүг хун. Кула-дойга, ырак оруктарга, үүрмөк ажил-херектерге өки, а м-чээрнер ажаавас хун. Черде дыка өки хун.
АПРЕЛЬ 4. Эрги сан-биле 27, пятница, Шолбан (Венера) сымдыгы, от олуттуг, 4 ногаан менгилиг, кызыл күске хуну. Эр мага-боттуг, өөрүшкүдүг хун. Кула-дойга, ырак оруктарга, үүрмөк ажил-херектерге өки, а м-чээрнер ажаавас хун.
АПРЕЛЬ 5. Эрги сан-биле 28, суббота, Болдир-Дүүшкүз (Сатурн) сымдыгы, 3 көк алыт хуну. Эр мага-боттуг, өөрүшкүдүг хун. Кула-дойга, ырак оруктарга, үүрмөк ажил-херектерге өки, а м-чээрнер ажаавас хун.
АПРЕЛЬ 6. Эрги сан-биле 29, воскресенье, Хун сымдыгы, 2 кара менгилиг; демір олуттуг, сарыг пар хуну. Эр мага-боттуг база ирелиг хун. Кула-дой, келин айтырбас, четер өрпиг, киж ажаавас, конух кымыспас, мал чарывас, орыжымшык кылбас хун, бир аяс албан мөчээрнер ажаар апара, үндүрөр шагып сагыз өки.
АПРЕЛЬ 7. Эрги сан-биле 30, будук, понедельник, Ай сымдыгы, 1 ак менгилиг, октаргай олуттуг, сарыгмаар тоолу хуну. Эр мага-боттуг өки хун. Чугле кула-дой будурук кылаан, ма-маган чарып, ак чек үчүр-бес, баш кесес, чук күчүр-бас хун.
АПРЕЛЬ 8. Эрги сан-биле 1, вторник, Кызыл-Карак өки хун.

Төрүттүнген хунүңер-биле!

Бистин ынак урууус, авачы Ольга Кыргысова, аргым күдөөс, авачы Шоома Васильевна ХУУРАКАТ өг-бүлө тутканында бээр 30 чыл болганын бо чылдын апрель 8-те демелээр. Олар Каз-Хем кокуунун Бүрөп-Аксина чурттан турар. Авачы, авачы 5 кыстын, бир оолдун төлөнгит ала-нея. Хундүткелдиг дымтылажы узе-да, олар ажил-ини холлан ам-да салбайн, улут намызларына, ажил-төнуе дуулажык чорурлар. Уруулары агы-агы амдырадык болуп, яны-бүрү айырларда ак сеткилдиг ажаллап турар.
Эртин хундүтүг ала-нея, ажил-ини чөлөөргө чоргалар-мышаан, олардын келин амдырал-чуртталгазынын өөрүшкүдүг байырлаган таарыштыр үрүктин ханымынла ивиг байырышты чедирип, калыкшыды, хуну намыны йөрзүшпөт!
Авачы Намзыл Дожевана, авачы Сөвк Арай-оловну, уруулары, Роял, Раял, Раял, Саял, Велекман, күдээрни Мерген, Сава, огул Жени база урууларынын ажил-төну.

ЧАРЛАЛДАР

Бай-Тайга кокуунун Кызыл-Ладга өкүс болган хай-тааралын чилдирген уруулар интернационалдык 1997 чылдын апрель 12-де эртегиини 10 шакта эгээр ачы-дуу мара-фонунга келрине ала ажаллап турган башкаларын, интернатка чурттан, өөрелдигине челин алган оолдарын, уруулары болган өске-ла чагай сеткилдиг бүгү кил-лерин чалап, булагын деткичине коргүөрине ук интер-ваттын коллектив кыйгырып турар.
ФЕСТИВАЛЬ - КОНКУРСТАР
Инвадиг урууларынын авачынын салым-чааныгыларын илеретип тывар, оларын уран-чечен чогаалдызынын ко-жүдөр, калыкшынын катар турувар, чыгыс ай инвадиг-ларын авачына икитирер сорулга-биле Тыва Респуб-ликанын Култура, кино болган турган ямызы инвадиг урууларынын, оолдарын республика фестивал-конкурузу 1997 чылдын апрель-майда эртирер.
Фестиваль үш үе-чалык болур:
1-ги үе-чала 1997 чылдын апрельде кокуунуварга;
2-ги — 1997 чылдын майда Кызыл хоорайга респуб-лика фестивалы болур;
3-кууу — инвадиг урууларынын Москвага болур байыр-дал концертин республика фестивалын тилекчилери барын киркири.
Тыва Республиканын Култура, кино болган турган ямызы, Чончуг улусчу чогаалдызынын республика тову дараазында жанрал айы-биле чала таныларын иле-редип тывар сорулга-биле танып коллективтерин респуб-лика фестивалы Тес-Хем кокуунун култура кили-зи-биле кады 1997 чылдын июнь 20-21 хундерде эртирер: тыва танылар — аас чогаалын, улусту болган сюжет-тер-да болур; агы үеңи азы эстрада танылар; хокку-мун танцынын темазын хостуг шилдиг алар.
Фестивальдын 1-ги эөлчө кокуунуварга, 2-ги эөлчө Са-магадайга болур.
Тайылбар алды адреси: Кызыл хоорай, Щетинкин-Крав-ченко кудумчузу, 46, тел 3-21-35

Тыва Республиканын «Тыва коммунаро» будуруле чери оо ажалдыкчымы
Владимир Антонович МАНДАН-ХОРЛУУНУН
47 харлында хенертен мөчөөнин дынатыышаан, оо өг-бүлөзине, төрөдлеринге, эш-өрүңге ханы кажыдылды илгерилеп тур.
Тыва Республиканын Иштики херектер ямызы ТР-ни ИХЯ-зыныг Эрге удуз күрүне албайнын подполковник Николай Мыйтын-облович Монгушка оон ачачы Мыйтын-оол Монгушевч САМВАНЫН мөчөөни-биле холбайтып ханы кажыдылды илгерилеп тур.

Агар саны: КБ «Тыва кредит» № 363406, кorr. сч. 700161629, МФО 049304729, ИНН—1701008465.
Солун Россия Федерациязынын Паралага болган масса-лыг информация федерациянын талазы-биле коолжу-дулазынын чагылдызына «онтол» болган бурдукка-лы Тыва девискер эгелдигине бүрүттүктөгөн.
Бүрүттүктүрген дугаары — Т 00007
Солуда парлагынган материалдарынын авторларынын боаллары редакциянын турузу-биле улустунга барып бо-лур. Айтылгынын санавы болган өске-ла фактыларын, лындагылар дээш авторлар боттары харылар.

Тываның өрге-бурунуң найсылалы, Амбын-ноян-нарын чурту — Тес-Хем кокуунун тову Самагал-дай суурга республиканын хостуг хурхеке чемпи-нады эртен дымштарын хунерде болуп эркен. Ону ача эртиргени база таарыла аяс: күш-ажылды, дайынды болган спорттуг хоочуну, партия, совет ажал-агы оргашарына хой чылдарда ажалдаа чоран чатыс чер-чуртууус Семен Начинович Самданов чырык адныга турсаактап, оон ажи-таду, өг-бүдөзү, хой саныг төрөдери эртиргени ол.

Республиканын хоочун мөгөлеринин бирээни чоран Семен Начинович Тес-Хем-ниң У. Шынааның Кара-Хөл-ге 1913 чылда төртүтүгөн. Кожуунга, сумуга үүр секретарылап, пионер отрядын даргадан, эрөө үрүнүн даргазына ажаллап чоран. 1937 чылда шеригин очу улдукчуларын белеткээр школазына өөренип кирген, а 1940 чылда ону, улут лей-тенант Семен Самданов, эс-каронт командири деп шишкен. Семен Начинович-нин ажалыгы, каныгы-даа даалганы ылалтыг, мак күүсөдир, негелдигин өөр-өңдү көргөш, ону ТАРН ТР-нин айтышкыны-биле ТР-нин Сайгаат Чувуелдини чанында шериктиг Кун-культура комитетинин дар-газына томулаан. Оон соонда ТАРН ТР-нин Чиг-ниге секретары С. К. Тока-нын камгалакчыныга-даа ажаллап чоран.
Семен Начинович райкүүс-командир орадакты дарга-мын-даа, райкомдарын эриктирген-даа эргелчир-чиге, партом-даа секретар-дай, Самагалдайнын орук-сеттелге-тулуг участюгуна мастердан да ажаллап чо-раан. Ленинград — Хельсин-ки оорунун туудууга 1966-67 чылдарда барып кирешкен, СССР-нин орук туудужула-рынын Алдын Хундүлөд деп-териче кирип бизиткен бол-гаш РСФСР-нин Дээди Совет-тин Президиумунун Хун-дүлөд бижи-биле шаңнат-кан. Оон соонда «Хундүлө-диг Демдээ» орден-биле, дай-нычы болган күш-ажылчы хой-хей медалдар-биле шаң-наткан. Хоочун мөгөстүн камгарыдан каш олур-гарыны маңаа кирирге мын-дылар.

Самагалдайнын спорт ком-плексинин дөстөм ээлин республика чемпионатын көөрү-биле келген киржик-чилер, аалчылар, Семен Начи-овичин төрөдери, өөрле-ри, анык-даа, хоочун-даа мөгөлер, самагалдайлар дол-дур олурдуларын. Тыва Республиканын хоочуннар авачына хостуг хурхеке тала-зы-биле чемпионатынын бай-рыгы хуралдын Тес-Хем ко-кууну чагыраанын дарга-мызын орадакчымы К. Л. Лап-чаа ажалташ, мынча дээш:
— Республиканын хоочун мөгөлеринин бирээни чоран Семен Начиновичтин чырык адныга турсаактап бөтү-ни мында ажаллап турарын-даа самагалдайлар аажок өөрүп турар бис. Ынчангаш Семен Начиновичтин адны-га турсаактап республика чемпи-надын ажалтыгын деп чарладым.
— Самагалдай суму чагыра-анын даргазы И. Х. Суван-га бар дугаарында сөс бер-гөн, Чемпионатын киржик-чилери — республиканын су-радыг мөгөлеринге ол бай-рыгы чедиреш, хоочун мө-гө чоран, күш-ажылдын болган спорттун хоочуну С. Н. Самдановч адны амгы Строезна кудумчууна тышар дугайында суму ча-гыраанын доктаалын ном-чууга, залла олурганар шүтү туруп эвеп аламч чак-кашчылары-биле угтаан.
Оон докталады Семен Начи-овичин өөрүңүң, хоочун башкы чоран Клара Оленковнага байырлагды суу-биле тудуудан.

Семен Начиновичтин удуз огуу — РФ-тин Айыл чок чоруктун Тыва Республикада эргелдигин киизди начальниг, хостуг, тава, сөмбө хурхестерге спорт мастери Анатолий Самданов өөс берген. Чыгыс чер-чурт-тууларына, спорттун хостуг хурхеке талазы-биле хоочун-нарынга, чалайып келген аалчыларына ол байыр чедиреш, авачынын чырык

САМАГАЛДАЙГА СПОРТЧУ БАЙЫРЛАЛ

Оларын үнү спорт компле-ксинин улуг залына чагы-лаанып келээрди.
Кожуунун бот-тывыгар артистеринен адныга, рес-публикада сурадыг артис-тер Ноосибирск консе-рваториязын доозукчуу С. Хураган, «Фринелит» Тыванын солистери Дамба-Доржу Сат, Татьяна Доржу, сурадыг спортчу, ирражин Владимир Биче-оол болган оон-да өске тулган талант-чыгар артистер ол кезээ аал-чыларга ыр-шоорун таңчы-самын бараалгатылар.
Маргылдаанын ивиги хуну, Эрзегинин 9 шак турла-ла, чон спорт комплекзинче шуужул эгээр. Сурадыг спортчу В. С. Биче-оол ми-крофон баарына олурдукан, бо эртин турар чемпионат-тын киржикчилеринин, олар-нын судьяларынын дугайын-да солун чугаанын база кыл-ган, Делегей черегилг судья И. И. Хураган — чемпионат-тын кол судьязы, оон ора-дакчымы Лейтис — мастери Кызыл-оол Шыгыш, кол се-кретары — Каалдыр Биндей.
Маргылдаанын байыртгы ажалымшыкыны — чемпи-надын парды эгээр. Ын-да киржип турарларын дугай-ын аажок билдингир, то-ла кылдыр дамчытылар. Оларын авачына кимнар-ды чок дээрли! Оларын чүг-ле хурхеки авас, а адны бе-зин динчары дыка өөрүң-чүг, чораварыңдыр дээр-зин самагалдайлар чуга-лажып, магарал олурдулар.

Спортчу марштын аялгазын киизди-биле парадтын киржикчилер аалче чыс-калат биле кирип келдир. Оларын авачына Тыванын ат-сурадыг мөгөлер, спорт-тун баштайгы мастеры: Николай Мумба, Федор Ондар, Эргелээр Ондар болган А. Кара-Сал, В. Кара-Тонуг, М. Дажываа, А. Сандак, Каалдыр Биндей, Виктор Кужу-гет, Владимир Монгуш, Ла-чыч Булак, Мөңгө Чадамба, Алексей Вадыр, Шылар Мокуш, Алдын-Херел Анай-оол, Олег Сат болган он-да өске ат-сурадыг мөгөлер бар болду.
Маргылдааларнын судья-мызы Алексей Санчат органи-застыг комитеттин даргазы, Тес-Хем кокууну чагырамын чар-ныгарын Т. Д. Донгакка болган мында киржип турар Чазаа кезигүнеринге ра-порттап, маргылдаанын кир-жикчилеринин чемпионатка белегин дынатты.
Тывага хуреш спорттунуң хоочуннарын бирээзи «Хундүлөдиг Демдээ» орден-ни, хой-хей медалдарын эдилекчин чоран чыгыс чер-чуртуу Семен Начи-овичин чырык адныга турсаактап бо хундү чемпионат-тын Тес-Хем кокуунда эр-тирп турарына тес-хемче-лерин чораварын илерде-лип, республика каш удаа шүтүлүп чоран хоочунун дугайында чылгы остөрүн кокууну чагыраанын дар-газы Тамара Давылова Дон-гак чугаалааш, спортчуларга чедикчилерин күзөөн.
ТР-ниң Чазаа Баштыны-нын орадакчымы, хоочун спортчу В. С. Шырап анаа сөс алган, спорттун болган сөс ажалымшын кокууну С. Н. Самданов чырык адныга турсаактап бо чемпионат-тын Тыванын сурадыг, ат-ла-рдыг мөгөлерин киржип ту-рардыр, оларга байырым ламчыт даш ТР-нин Президи-умунин Ш. Д. Ооржактын даалганын күзөөн турар чугаалааш. Оон соонда ТР-нин Кун-культура болган спорт талазы-биле курком-тединиң даргазы С. Ы. Оор-

жак, күш-културанын бол-ган спорттун хоочуну, РФ-тин Айыл чок чоруктун Тыва Республикада эргел-дигиниң начальниг, тене-ра-майор Ч. А. Удумбара, ТР-нин Аныяктар херектери-нин талазы-биле яамызын сайды А. С. Санчат, У. Шы-наа суму чагыраанын дар-газы Д. М. Чагар-оол, Шуур-мак суму чагыраанын дар-газы Ш. М. Биче-оол, хостуг хурештин хоочуну, Танды кокууну чагыраанын дар-газы Б. К. Валчи-оол, Тес-Хем кокууну чагыраанын даргазынын орадакчымы С. А. Санчат болган өскөлдөр-да анаа байыр чедирип чүв-чү гаалаанар. Самагалдайнын спорт школазынын өөреник-чилери аалчыларга Самагал-дайнын тукумдарынын бол-ган медалдарын барып ту-дустулар.

Мөге өгбөлөрүнн соон ал-ган анык спортчу — Ана-толий Семенович Самданов олуг, хостуг хурхеке спорт мастерине кандидат Айдаш Самданов ол салгалдын хе-режи уламчылары-биле эрге-бизикти тывысканын коркү-чүлүл улут деткишкени бол-ган сонургал-биле хундүлө көргөн.
Чемпионатын туугун кө-дүрүр эргени Николай Мум-ба, Каалдыр Биндей, Федор Ондар, Эргелээр Ондар, Анатолий Кара-Сал, Владимир Кужугет, Владимир Монгуш, Хураган Иван олар чаалап алган.

Хостуг хурештин хевинчи-ке, төчөк-мөчөк шыңгары-лыг, тычып-тырың мага-боттуг, баштарынын дүктери мөңгүнелди берген хоочун-нар улай-улай үнүл-ле тур-дулар. Хоочуннарын хурхе-ки бо чоокта көрүп чоран эвас, оларын көрүп ораган, шынап-ла, солуну келергэй чүв-чүлү чорару. «Шууг көйм-гам чүв-диг, хостуг хуреш-тин баштайгы спорт мастер-терге чөпшөөрдү бээр. Эртен чылдарына дуржуламышан ап көөрге, улуг чүктүг ма-дана турар Торгалдан кирген ача-тегерик Тыванын орук фондузуне кирер, ону автор-ларынын сөңгө кылдырын ажаллаар. Бо талазы-биле чарла-дыг массалыг инфор-мация чөпшөөктөрүн таварыш-тыр чоруткан. Пассажирлар аргаштырып турар автобус-тарга чөпшөөрдөлдү хөрээ чок, хуу-лаа, күрүне-ла ав-тотранспорту бар дөмөй. Эм аймаан болган түрүн үрелер продуктулар сөөктен база чакы тарылга үөзүнө үр-өң, чемпионатка дөңгөлдүлүп турар автотранспорттарга ха-

Тываның хостуг хурхеке баштайгы спорт мастери, делегейни беш дакир чемпи-нону чоран Алир Алиев-би-ле (Дагестанын алдарлыг мөгөзи) хурхеке баштайгы тыва мөге Николай Мумба хурхеки-биле үнүп көөрге, көрүштүг-ле чоруу ийин. Хоочун котугт дижири ыш-каш, бодунун улурнакчы-лары-биле эрестиг-ле тутур чорду. Ол ышканы хостуг хур-хеке республиканы каш удаа алдарыктык Тес-Хем огул Лаччы Булактын хур-хеки дыка дилим, чараш. Спортка черле индыг: кайы-бирээни черле аштыгар. Ын-чангаш чамдыктары тигил-дерин чедип ап, чамдыктары утуугу-даа турдулар. Кожуунга эркен бо спортчу байырлагла көчүгү хой спорт-чулар колдууна-ла респуб-ликанын кокууну бурзулган кышкык, минчангаш маңаа киж и бурунунгич маңаа хур-хешкени доңчузу-биле бе-

Тыва Республиканын Хур-еш федерациязынын шит-тири-биле күш-ажылдын хоочун-нары Шара Начинович Шилмаага, Клара Оленковна Самданга, Булак Вул-чунович Ширнеге, Оюн Шойбанович Тармага акша шаңнааларын база тывыскан. Ол ышканы Семен Начи-овичин огулуну огул Айлаш Самданга солук-шукатты Ху-реш федерациян база тывыс-канын, Маргылдаанын тил-екчилеринге эртергик бе-лекчилер база тус-тус деткичле берди. Ол ыш-каны маргылдаанын детки-чилеринге база эртергик бе-лекчилер тывыскылаан. Кол суула И. И. Хураган, оон орадакчымы К. М. Лайыпка болган өске-ла эштерге ба-за шаңнааларын Анатолий Семенович Самдан тывыскы-лады.

Бо эртен спортчу улуг байырлагла деткичлер-даа хой болган дээрин маргыл-даанын организациылары сеткил ханымын-биле чуга-лаар болдулар. Кожуун иштирин деткиччилери — Се-мен Начиновичин төрөдери, организацилар дыка хой. А республика найсап-ла кылган бөзүн деткиччилер дыка хой болганын маргыл-даанын эртерикчилерин чуга-лаан турдулар. Оларын оода-ла чамдыктарын маңаа адал көрөли. Оларга Бойлус камгалалын яамызы, РФ-тин Айыл чок чоруктун Тывага эргелди, ТР-нин Дээди Хуралы, «Тыва авторук» эргелди, ТР-нин Кун-культура болган спорт талазы-биле куркомтеди, ТР-нин Хуреш федерациязы болган оон-да өске органи-зацилар хамааржыр.

Хоочун спортчуга турса-калган спорттуг улуг байыр-дал дыка солун болуп эрти.

Чогаалды Олет Чинтип мындыг олургаларын хоочун-га бараалгатын:
Оолдары сетиржин аар — Оналдарын сийлэ-ле бээр Дагынычы Самдан Семен Таала-биле көрүп оор. Самдановчын улуг-дуу Салга дамчан мөгөлер-ди Тола, Долобан, Саян сулар Доозаы — спортчулар.

Спортчу байырлагдан ре-порттагы журналистер Маалдыр-оол КАЛЧАН, Александр ДЕМБИРЕЛ, Давы САЛЧАК белекээш

Мөгөан Александр Чадамба, 40-44 харлыгында Кызыл-оол мөгөан Анатолий Кара-Сал, 45-49 харлыгында Кы-зыл-оол мөгөан Хулер-оол Шогжал чемпионнаанар.

72 килограммга Тес-Хем-нин мөгөан Василь Хура-ган, Николай Монгуш (Кы-зыл кокуун), Эргелээр Ондар (Кызыл хоорай), Нико-лай Мумба (Кызыл хоорай) бири черлерин алган.

82 килограммга Кызыл ко-куунун мөгөан Владимир Монгуш, Кызыл хоорайнын мөгөан Александр Оон, Кы-зыл хоорайнын мөгөан Олег Сат, Кызыл хоорайнын мөгөан Каалдыр Биндей чемпи-он атка төлөтүп болганар.

82 килограммдан өрү ден-зиге аягы-алгы назы-хар айды-биле Владимир Селе-н-Хуурак Александр Монгуш олар чемпион болганар.

Чемпионнар болган ийги-ги, үшкү черлерин алганнар-га шаңнааларын тывыскан.

Маргылдааларны хаар-нын парадына репортту И. И. Хураган суудагы берген. Анаа хоочун спортчу, ТР-нин Ча-заанын харыскалыгы ажалдыкчымы В. С. Биче-оол сөс алган, маргылдаа-нын доозулганы-биле оон киржикчилерин спортчуларга байыр чедиреш, команда айы-биле бири черин Кы-зылдын чыгылы командазы, ийгини черин Кызыл кокуун-уну командазы, а үшкү чер-нин Тес-Хем кокуунуну ко-мандазы тус-туста ээлээнин дынаткан.

Тыва Республиканын Ху-реш федерациязынын шит-тири-биле күш-ажылдын хоочун-нары Шара Начинович Шилмаага, Клара Оленковна Самданга, Булак Вул-чунович Ширнеге, Оюн Шойбанович Тармага акша шаңнааларын база тывыскан. Ол ышканы Семен Начи-овичин огулуну огул Айлаш Самданга солук-шукатты Ху-реш федерациян база тывыс-канын, Маргылдаанын тил-екчилеринге эртергик бе-лекчилер база тус-тус деткичле берди. Ол ыш-каны маргылдаанын детки-чилеринге база эртергик бе-лекчилер тывыскылаан. Кол суула И. И. Хураган, оон орадакчымы К. М. Лайыпка болган өске-ла эштерге ба-за шаңнааларын Анатолий Семенович Самдан тывыскы-лады.

Бо эртен спортчу улуг байырлагла деткичлер-даа хой болган дээрин маргыл-даанын организациылары сеткил ханымын-биле чуга-лаар болдулар. Кожуун иштирин деткиччилери — Се-мен Начиновичин төрөдери, организацилар дыка хой. А республика найсап-ла кылган бөзүн деткиччилер дыка хой болганын маргыл-даанын эртерикчилерин чуга-лаан турдулар. Оларын оода-ла чамдыктарын маңаа адал көрөли. Оларга Бойлус камгалалын яамызы, РФ-тин Айыл чок чоруктун Тывага эргелди, ТР-нин Дээди Хуралы, «Тыва авторук» эргелди, ТР-нин Кун-культура болган спорт талазы-биле куркомтеди, ТР-нин Хуреш федерациязы болган оон-да өске органи-зацилар хамааржыр.

Хоочун спортчуга турса-калган спорттуг улуг байыр-дал дыка солун болуп эрти.

Чогаалды Олет Чинтип мындыг олургаларын хоочун-га бараалгатын:
Оолдары сетиржин аар — Оналдарын сийлэ-ле бээр Дагынычы Самдан Семен Таала-биле көрүп оор. Самдановчын улуг-дуу Салга дамчан мөгөлер-ди Тола, Долобан, Саян сулар Доозаы — спортчулар.

Спортчу байырлагдан ре-порттагы журналистер Маалдыр-оол КАЛЧАН, Александр ДЕМБИРЕЛ, Давы САЛЧАК белекээш

ТРАНСПОРТ ШИМЧЭЭШКИНИН КЫЗЫГААРЛААР

«Часык үеде ники ажал-лап турар авторуктарга транспорт шимчээшкинин кызыгаарлар дугайында» РФ-нин Автомобиль оруктары-нын яамызын дугаалыг оозуар «Тыва авторук» эрге-лед тускай хемчеглерин ай-гелдеш. Чүгө дээрге бо чыл-ды Тываның девискеринде улуг хат чаган, оон түпке-лиде часык үеде аар чүктүг машыналарын болган транспорттун орукта чорутурун кызыгаарлаан. 1997 чылдын апрель 15-тен июнь 11-ге чед-дир бир машина федерал-дыг оруктарга 45 ажил хун-дүндөн эртир чорбас. Ол үеде

6,1 тоннадан аар чүктүг ав-тотранспорттун орукта чору-рун чоран. Бир эвас буду-рулгелер, организацилар, акцистер нигилелдер бол-ган сайгаргычтар 6,1 то-надан аар чүктүг автотран-спорт-биле федералдыг орук-тарга эргекер чугула херек-тедиле чүвүн сөөктөрүн алаар таварына туруп кел-зе. «Тыва авторук» эргел-дигин тускай чөпшөөрдү алар.

Бо үеңи шитпанде авто-оруктарга тускай чөпшөөр-лөк чүвүңе көрдүңгөннен аар чүктүг автотранспорт орукта таваржы бээр болза

торгалга оонажыр. Ону Ты-вазың КАИ-зи бо хуусааның шитпанде доктаамал контроль-дал турар Торгалдан кирген ача-тегерик Тыванын орук фондузуне кирер, ону автор-ларынын сөңгө кылдырын ажаллаар. Бо талазы-биле чарла-дыг массалыг инфор-мация чөпшөөктөрүн таварыш-тыр чоруткан. Пассажирлар аргаштырып турар автобус-тарга чөпшөөрдөлдү хөрээ чок, хуу-лаа, күрүне-ла ав-тотранспорту бар дөмөй. Эм аймаан болган түрүн үрелер продуктулар сөөктен база чакы тарылга үөзүнө үр-өң, чемпионатка дөңгөлдүлүп турар автотранспорттарга ха-

Тываның хостуг хурхеке баштайгы спорт мастери, делегейни беш дакир чемпи-нону чоран Алир Алиев-би-ле (Дагестанын алдарлыг мөгөзи) хурхеке баштайгы тыва мөге Николай Мумба хурхеки-биле үнүп көөрге, көрүштүг-ле чоруу ийин. Хоочун котугт дижири ыш-каш, бодунун улурнакчы-лары-биле эрестиг-ле тутур чорду. Ол ышканы хостуг хур-хеке республиканы каш удаа алдарыктык Тес-Хем огул Лаччы Булактын хур-хеки дыка дилим, чараш. Спортка черле индыг: кайы-бирээни черле аштыгар. Ын-чангаш чамдыктары тигил-дерин чедип ап, чамдыктары утуугу-даа турдулар. Кожуунга эркен бо спортчу байырлагла көчүгү хой спорт-чулар колдууна-ла респуб-ликанын кокууну бурзулган кышкык, минчангаш маңаа киж и бурунунгич маңаа хур-хешкени доңчузу-биле бе-

Кызыл хоорай, Красноармейская, 100, индекс 667000.
ТУРГУЗУКЧУЛАРЫ: Тыва Республиканын Чазаа болган «Шы» солун редакциязынын коллективни.
Кол редактор В. Ф. ЧАДАМБА.

РЕДАКЦИЯНЫН КОЛЛЕГИЯЗЫ: Н. С. БАЗЫР (кол редакторун орадакчымы), М. К. КАЛЧАН (улутчу кылдынын эргелдигин), Т. П. ХЕРТЕК, Ипполит кылдынын корреспондентни), Е. О. СЕВЕРКИН (корректор), РЕДАКЦИЯНЫН ТЕЛЕФОННАРЫ:
Кол редактор — 3-43-34; келген кижилер күзөө адыр чер — 3-34-26; кол редакторун орадакчылары — 3-33-91; 3-34-17; харыскалыгы секретары — 3-34-92, орадакчылары — 3-45-93.

КИЛИДИСЕР: интигел амыралы — 3-34-19; 3-34-98, улутчу — 3-34-49; 3-36-73; көзгө ажал-агы — 3-36-82; культура, өөрелдиге болган чогаал — 3-39-15; мезгилер болган спорт — 3-34-57; оулуга — 3-34-39; 3-34-93; ага-ла — 3-39-03; корреспондент — 3-41-23; үндүрүкчүлөр — 2-27-41; солук кебейе барга — 8-57-92; 3-14-94; бух-галтерия 3-41-16; чарлаалар кылдыр — 3-34-39.